

İnşaat İşverenlerinin ve Teknik Elemanların İş Güvenliği Konusundaki Sorumlulukları ve Yaptırımlar

Özet

İnşaat sektörümüzdeki iş kazalarının olumsuz sonuçlarından biri de olayda kusuru bulunan işverenler ve diğer sorumlu elemanlar aleyhine açılan tazminat ve kamu (ceza) davalarıdır. Açılan tazminat davalarında talep edilen parasal tutarlar büyük miktarlara ulaşmaktadır. Yeni ceza yasasında iş kazalarıyla ilgili suçlar için öngörülen hapis cezaları artırılmış, önemle dikkate alınması gereken yaptırımlar gündeme gelmiştir. Hukuksal yönü ağırlıklı kapsamlı olan bu konuda ayrıntıya girme olanağı bulunmamaktadır. İşverenlerin ve sektörde çalışanların, taşıdıkları sorumluluk gereği bilmelerinde yarar görülen temel hususların özet olarak sunulması amaçlanmıştır. İş kazalarındaki cezai sorumluluk ve yaptırımlar konusunu işleyen pek fazla çalışmaya ve yayına rastlanmaması dikkate alınarak, konunun cezai yönüne biraz daha geniş yer verilmiştir. Yazar, bir teknik eleman olup hukuk konusunda uzman değildir. Konuya duyduğu ilgi, mesleki birikimleri ve yürürlükteki mevzuat çerçevesinde bu çalışmayı hazırlamıştır. Hukuksal açıdan kişisel bir yorumda bulunmamıştır.

1. Kaza Kavramı ve İş Kazası

1.1. Genel Olarak Kaza

Genel olarak "kaza", kasıt söz konusu olmaksızın meydana gelen, beklenmedik ve sonucu arzu edilmeyen bir olayı belirtmektedir. Kaza kavramının bu genel tanımı üzerinde yaygın bir fikir birliği bulunmasına karşın "iş kazası" kavramının tanımında farklı yaklaşımların bulunduğu, kavram üzerindeki tartışmalardan ve uzmanlar arasındaki görüş ayrılıklarından anlaşılmaktadır. Çalışma hayatında iş kazalarının işçi, işveren, sigorta kurumları ve diğer bazı kuruluşları ilgilendiren hukuksal sorunlara neden olması ve bu arada, işçinin korunması ana kuralı, iş kazası kapsamının genişlemesine neden olmuş ve tanımını güçleştirmiştir (Müngen,1993, 2010).

Pek çok araştırmacı kazaları tanımlamak, yalıtılmak ve kazaya doğrudan neden olan veya oluşumuna katkıda bulunan faktörleri ortadan kaldırmak için kaza nedensellik teorisi geliştirmiştir. Domino teorisi, çok yönlü nedensellik teorisi, tesadüf teorisi, kazaya eğilimli olma teorisi vb. gibi. Ancak evrensel olarak kabul gören bir teori bulunmamaktadır (Gürcanlı, 2006).

1.2. İş Kazasının Hukuk Sistemimizdeki Tanımı

Türkiye'de iş kazasının hukuksal tanımı uzun yıllardan beri 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun

madde 11/A da yer almaktaydı. Bu yasanın yerine, 01 Ekim 2008 günü yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'da iş kazası şöyle tanımlanmıştır (madde 13) :

İş kazası;

- a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,
- b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,
- c) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- d) Bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamındaki emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,
- e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özüre uğratan olaydır.

Görüldüğü gibi, yasa koyucu çalışanın bedence veya ruhça zarar görmesi koşulunu esas almış ve bu zararın sonradan da ortaya çıkması olasılığını göz önünde bulundurmıştır. İş kazasının bu tanımında, sadece çalışanlara zarar veren olaylar söz konusudur.

Yasa maddesinin (d) fıkrasında atıf yapılan (a) bendinde „hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar,“ ibaresi bulunmaktadır.

2. Sorumluluk Bakımından Önemli Bazı Kavramlar

2.1. İşçi, İşveren ve İşyeri Kavramları

4857 Sayılı İş Kanunu'nun 2. maddesinde bu kavramlar şöyle tanımlanmıştır:

Bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye işçi, işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlara işveren, işçi ile işveren arasında kurulan ilişkiye iş ilişkisi denir. İşveren tarafından mal veya hizmet üretmek amacıyla maddi olan veya olmayan unsurlar ile işçinin birlikte örgütlendiği birime işyeri denir.

İşverenin işyerinde ürettiği mal veya hizmet ile nitelik yönünden bağlılığı bulunan ve aynı yönetim altında örgütlenen yerler (işyerine bağlı yerler) ile dinlenme, çocuk emzirme, yemek, uyku, yıkanma, muayene ve bakım, beden ve mesleki eğitim ve avlu gibi diğer eklentiler ve araçlar da işyerinden sayılır. İşyeri, işyerine bağlı yerler, eklentiler ve araçlar ile oluşturulan iş organizasyonu kapsamında bir bütündür.

İş kazasının tanımında önem taşıyan işyeri kapsamına ve özellikle de işyerinden sayılan eklentilere dikkat çekmekte yarar vardır.

2.2. İşveren Vekili Kavramı ve Sorumluluğu

Aynı maddedeki tanım şöyledir ; İşveren adına hareket eden ve işin, işyerinin ve işletmenin yönetiminde görev alan kimselere işveren vekili denir. İşveren vekilinin bu sıfatla işçilere karşı işlem ve yükümlülüklerinden doğrudan işveren sorumludur.

Bu kanunda işveren için öngörülen her çeşit sorumluluk ve zorunluluklar işveren vekilleri hakkında da uygulanır. İşveren vekilliği sıfatı, işçilere tanınan hak ve yükümlülükleri ortadan kaldırmaz.

Görüldüğü gibi yasa koyucu, işveren vekili niteliğinde görev yapan elemanların da işverenle aynı sorumluluğu taşımasını esas almıştır. Örneğin şantiyede işveren adına hareket eden, işin yönetiminde görev alan bir eleman (şantiye şefi, kısım şefi, saha mühendisi vb) işveren gibi sorumluluk taşımaktadır. Dolayısıyla bu statüde çalışan meslektaşlarımızın taşıdıkları sorumluluğun bilincinde olmaları gerekmektedir.

2.3. Diğer Bazı Önemli Statüler

Açıklanan işveren ve işveren vekili statüsünün yanı sıra, inşaat sektörümüzde görev yapan teknik elemanların, proje müellifi, proje sorumlusu, şantiye şefi, fenni mesul (teknik uygulama sorumlusu-

TUS), yapı denetim görevlisi, iş güvenliği uzmanı, hazırlık koordinatörü, uygulama koordinatörü gibi sıfatlar taşıdığı bilinmektedir. Bu sıfatlarla çalışanların görev, yetki ve sorumlulukları tabi oldukları yasa tüzük, yönetmeliklerde, yaptıkları sözleşmelerde açıklanmıştır. Ancak bu çalışmanın hacmi bakımından ilgili mevzuat maddelerine tek tek yer vermek olanağı bulunmamaktadır. Sadece bu statülerde görev yapanların tabi oldukları mevzuat hükümlerini incelemeleri görev, yetki ve sorumlulukları hakkında bilinçli olmaları önerilmektedir.

2.4. Asıl İşveren Alt İşveren (Taşeron) İlişkisi ve Sorumluluklar

İş Kanunu'nun 2. maddesinin ilk fıkrasında bu husus açıklanmış olup, şöyle denmektedir "Bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde iş alan ve bu iş için görevlendirdiği işçilerini sadece bu işyerinde aldığı işte çalıştıran diğer işveren ile iş aldığı işveren arasında kurulan ilişkiye asıl işveren - alt işveren ilişkisi denir. Bu ilişkide asıl işveren, alt işverenin işçilerine karşı o işyeri ile ilgili olarak bu Kanun'dan, iş sözleşmesinden veya alt işverenin taraf olduğu toplu iş sözleşmesinden doğan yükümlülüklerinden alt işveren ile birlikte sorumludur".

3. İş Güvenliği Konusundaki Sorumluluklar

Türk hukukunda, işyerindeki işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerini gerektiği gibi yerine getirmeyen işveren, bu nedenle oluşan iş kazasından sorumlu tutulabilir. İşyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınması zorunluluğu, işverenlerin işçileri gözetme borcunun doğal bir sonucu olarak görülür (Akın, 2001).

İşverenlerin iş sağlığı ve iş güvenliği konusundaki sorumlulukları üç ana başlık altında incelenmektedir. İdari sorumluluk, hukuki sorumluluk ve cezai sorumluluk

3.1. İdari Sorumluluk

4857 sayılı İş Kanunu'nda ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan tüzük ve yönetmeliklerde yer alan iş güvenliğine ilişkin hükümler emredici niteliktedirler. Bunlara uyulmaması kamu düzenini bozduğundan devlet bu hükümlere aykırılıkları idari yaptırımlara bağlamıştır (Caniklioğlu 2004).

Devletin uyguladığı idari yaptırımlar; idari para cezaları, işin durdurulması veya işyerinin kapatılması, işçilerin çalışmaktan alıkonulmasıdır (Baycık 2007)

3.2. Hukuki Sorumluluk

Genel bir ifadeyle, iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu ortaya çıkan zararların tazminine ilişkin sorumluluklardır. Yaptırım olarak, sorumlular aleyhine tazminat davaları açılmaktadır. Daha geniş bilgi sonraki bölümde verilmiştir.

3.3. Cezai Sorumluluk

Bir iş kazası ölüm veya yaralanma ile sonuçlanmışsa olayda kusuru bulunan kişiler cezai açıdan sorumludurlar ve haklarında kamu (ceza) davası açılarak cezai yaptırımlar uygulanır. Bu kişiler, işverenler, işveren vekilleri veya diğer elemanlar olabilir. Sorumluluk kusur esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla, yasa, tüzük, yönetmelik ve diğer hukuksal düzenlemelerde belirtilen iş güvenliği kurallarına, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranışlar kusur nedeni olmaktadır. Geniş bilgi Bölüm 5'te verilmiştir.

3.4. Sorumluluklara İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Önemli Yasa Maddeleri

Birçok yasal düzenlemede işçi sağlığını koruma ve iş güvenliğini sağlama konusunda alınması gereken önlemler, uyulması gereken kurallar bulunmaktadır. İnşaat işverenlerinin ve sorumluluk taşıyan teknik elemanların bu yasal hükümlere uygun hareket etmesi esastır. Türkiye'de iş güvenliği

konusunda çok geniş kapsamlı oldukça dağınık bir mevzuat yürürlüktedir. Özellikle 4857 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girdikten sonra çok sayıda yönetmelik çıkarılmıştır. Çalışma alanına, projenin niteliğine, gerçekleştirilen iş kalemlerinin özelliklerine göre mevzuatta yer alan güvenlik önlemlerini uygulamak yasal bir zorunluluktur. Burada önemli yasalarımızda yer alan bazı maddelerin kısaca tanıtılması yeterli görülmüştür.

3.4.1. Borçlar Kanunu'na Göre İşverenin Sorumluluğu:

Borçlar Kanunu değiştirilmiş olup yeni yasa Temmuz 2012'de yürürlüğe girecektir. Yeni yasadaki iş güvenliğine ilişkin maddeleri değerlendirme olanağı bulunamamıştır. Yürürlükte olan yasanın 332. maddesinde işverenin İşverenin iş güvenliği tedbirlerini alma borcu ya da hukuk dilindeki ifadesiyse "işçiyi gözetme borcu" açıklanırken özetle,

işverenin işçiyi, çalışmak dolayısıyla maruz kaldığı tehlikelere karşı korumakla yükümlü olduğu, sağlık açısından uygun bir çalışma yeri ve işçi, işverenle birlikte kalıyorsa sağlıklı bir yatacak yer temin etmeye mecbur olduğu belirtilmiştir.

3.4.2. İş Kanununa Göre İşverenin Sorumluluğu

İş Kanunu'nun 77. maddesine göre, işverenler, işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak araç ve gereçleri noksansız bulundurmamak, işçiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlüdürler.

Yine aynı maddede, işverenlerin, işyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyulup uyulmadığını denetlemek, işçileri, karşı karşıya buldukları mesleki riskler, alınması gerekli tedbirler, yasal hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirmek ve iş sağlığı ve güvenliği eğitimini vermek, meydana gelen iş kazasını ve tespit edilecek meslek hastalığını en geç iki iş günü içinde yazılı olarak ilgili bölge müdürlüğüne bildirmek zorunda oldukları belirtilmiştir.

3.4.3. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'ndaki Hükümler

İş Kazasını ve Meslek Hastalığını Bildirme

Ekim 2008 ayında yürürlüğe giren bu yeni yasada iş kazasını ve meslek hastalığını Kurum'a (SGK'ya) bildirme yükümlülüğü şöyle açıklanmıştır (madde 13 ve 14):

- Hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar sigortalılar bakımından bunları çalıştıran işveren tarafından, o yer yetkili kolluk kuvvetlerine derhal ve Kurum'a da en geç kazadan sonraki üç işgünü içinde
- Hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalı bakımından kendisi tarafından, bir ayı geçmemek şartıyla rahatsızlığının bildirim yapmaya engel olmadığı günden sonra üç işgünü içinde,

bildirilmesi gerekmektedir

Meslek hastalığının bildirilmesinde de yine yukarıdaki hükümler (kolluk kuvvetlerine bildirim hariç) öngörülmüştür.

Kurum'un Rücu Hakkına İlişkin Hükümler (madde 21'in önemli fıkraları) :

İş kazası ve meslek hastalığı, işverenin kastı veya sigortalıların sağlığını koruma ve iş güvenliği mevzuatına aykırı bir hareketi sonucu meydana gelmişse, Kurumca sigortalıya veya hak sahiplerine bu Kanun gereğince yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değeri toplamı, sigortalı veya hak sahiplerinin işverenden isteyebilecekleri tutarlarla sınırlı olmak üzere, Kurumca işverene ödettilir. İşverenin sorumluluğunun tespitinde kaçınılmazlık ilkesi dikkate alınır.

İş kazasının, yasada belirtilen sürede işveren tarafından Kuruma bildirilmemesi halinde, bildirim tarihine kadar geçen süre için sigortalıya ödenecek geçici iş göremezlik ödeneği, Kurum'ca işverenden tahsil edilir.

Çalışma mevzuatında sağlık raporu alınması gerektiği belirtilen işlerde, böyle bir rapora dayanılmaksızın veya eldeki rapora aykırı olarak bünyeye elverişli olmadığı işte çalıştırılan sigortalının, bu

işe girmeden önce var olduğu tespit edilen veya bünyeye elverişli olmadığı işte çalıştırılması sonucu meydana gelen hastalığı nedeniyle, Kurumca sigortaliya ödenen geçici iş göremezlik ödeneği işverene ödettirilir.

İş kazası, meslek hastalığı ve hastalık, üçüncü bir kişinin kusuru nedeniyle meydana gelmişse, sigortaliya ve hak sahiplerine yapılan veya ileride yapılması gereken ödemeler ile bağlanan gelirin başladığı tarihteki ilk peşin sermaye değerinin yarısı, zarara sebep olan üçüncü kişilere ve şayet kusuru varsa bunları çalıştıranlara rücu edilir.

4. Hukuki Sonuçlar Tazminat Davaları

İş kazası sonucu zarar gören işçinin sağlığına kavuşması için gerekli tedavilerinin yapılması, çalışma gücüne yeniden kavuşuncaya kadar gerekli maddi desteğin sağlanması, kaza nedeniyle çalışma gücünü kısmen veya tamamen kaybetmiş ise, insanca yaşamasını sağlayacak düzeyde maddi gelir temin edilmesi, hayatını kaybetmesi halinde destekten yoksun kalan yakınlarına bir gelir bağlanması, sosyal adaletin gereği olup, hukuk sistemimizdeki düzenlemeler de bu doğrultudadır.

4.1. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Sağladığı Yardımlar ve Rücu Hakkı:

SGK, iş kazasına uğrayan sigortaliya sağlık durumunun gerektirdiği tedaviyi yaptırmakta, geçici iş göremezlik süresince günlük ödenek verip sürekli işgöremezlik hallerinde gelir bağlamakta cenaze yardımı yapmakta, ölüm halinde sigortalının hak sahiplerine gelir bağlanmaktadır.

Kurum kazaya uğrayan işçiye yaptığı ve ileride yapacağı yardımları geri almak için, yukarıda açıklandığı üzere, şayet bu iş kazasında işverenin kasdı, mevzuat hükümlerine aykırı davranışı veya suç sayılır bir eylemi varsa işveren aleyhine dava (rücu davası) açacaktır. Yine, zarara sebep olan üçüncü kişilere ve şayet kusuru varsa bunları çalıştıranlara da rücu davaları açabilecektir. Dava sonucunda, olayda kusurlu oldukları mahkeme kararıyla kesinleşen işverenler veya diğer kişiler, kusur dereceleri oranında, Kurum'un uğradığı zararı ödeyeceklerdir.

4.2. İşçinin Tazminat İsteme Hakkı

İş kazası sonucu zarar gören işçi, olayda işverenin sorumluluğu bahis konusu olduğu takdirde zararının tazminini işverenden talep etmek hakkına sahiptir. Bu konuda, İş Kanunu'nda herhangi bir hüküm yer almış değildir. Ancak işçi ile işveren arasında akdi bir bağlantı mevcut olduğundan Borçlar Kanunu'ndaki hükümler uygulanmakta ve işçiye bu hak tanınmaktadır. Genellikle işverene karşı açılan tazminat davaları, şayet zarara neden olan üçüncü bir kişi var ise bunun aleyhine de açılabilir. Eğer işçi, bir aracının emir ve kumandası altında çalışıyorsa dava hem aracı ve hem de işveren aleyhine açılabilir.

Kazaya uğrayan sigortalı, ancak Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan karşılayamadığı zararları talep etmek durumundadır. Yani gerçek zararının, Kurum'dan aldığı yardımların daha üstünde olduğunu ileri sürerek aradaki farkı işverenden talep edebilecektir. İşçinin talep ettiği tazminat miktarı şayet "birlikte (müterafık) kusur" söz konusu ise azaltılabilir. Birlikte kusur, akli başında bir kişinin kendi çıkarı uğruna sakınması gerekli düşüncesiz bir hareket olarak tanımlanmaktadır.

4.3. İşçinin Ölümü Halinde, Yakınlarının Tazminat İsteme Hakkı:

Borçlar Kanunu'ndaki hükümler uyarınca iş kazası sonucu hayatını kaybeden işçinin yardımından yoksun kalan yakınlarının da işverenden tazminat isteme hakkı vardır.

Hukuk dilinde "Destekten Yoksun Kalma" kavramıyla belirtilen bu tür tazminat davalarında, tazminat miktarı hesap edilirken destekten yoksun kalanların ve ölenin yaşayabilecekleri muhtemel süreler dikkate alınmakta, bu süreler içinde, şayet işçi ölmemiş olsaydı ne kadar kazanabileceği ve yakınlarına bu kazancından ne kadar ayırabileceği hususu esas alınmaktadır.

4.4. Manevi Tazminat İsteme Hakkı

Borçlar Kanunu'nda, zarar görenin ve ölüm halinde de ailesinin manevi zarar adı altında tazminat talep edebileceği hususu açıklanmıştır.

4.5. Tazminat Davalarında Zaman Aşımı (Müruru Zaman):

Borçlar Kanunu'ndaki hükümlere göre, işçinin, işveren aleyhine açacağı tazminat davası 10 yıllık zaman aşımına tabiidir. İşçinin ölümü halinde yakınlarının işveren aleyhine açacakları tazminat davaları ile Sosyal Sigortalar Kurumu'nun işveren aleyhine açacağı rücu davaları da yine aynı yasal esaslar uyarınca 10 yıllık zaman aşımına tabiidir. İşçinin veya ölümü halinde yakınlarının üçüncü kişiler aleyhine açacakları tazminat davaları ile Sosyal Sigortalar Kurumu'nun üçüncü kişiler aleyhine açacağı rücu davaları "haksız fiil" zaman aşımına tabi olup süresi 1 yıldır.

5. Cezai Sonuçlar, Kamu (Ceza) Davaları

Türk Ceza Hukuku'nda iş kazalarıyla ilgili suçlar "taksirli suçlar" olarak adlandırılmıştır. Taksir sözcüğü kusurda bulunma, kusurlu olma durumu anlamındadır. Bu tür suçlarda kasıt söz konusu değildir. Dikkatsizlik, özensizlik sonucu bir şahsa zarar vermek biçiminde oluşan suçlardır. İş kazaları, trafik kazaları, bir mesleği icra ederken yapılan hata sonucu şahsa zarar vermek (örneğin bir hekimin tedavi veya ameliyat sırasındaki hatasıyla hastasına zarar vermesi) gibi. Ayrıca yeni yasada bilinçli taksir kavramı yer almıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun konuyla ilgili maddeleri aşağıdadır.

Taksir (madde 22)

- (1) Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır.
- (2) Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesidir.
- (3) Kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır; bu halde taksirli suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar artırılır.
- (4) Taksirle işlenen suçtan dolayı verilecek olan ceza failin kusuruna göre belirlenir.
- (5) Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda, herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur. Her failin cezası kusuruna göre ayrı ayrı belirlenir.
- (6) Taksirli hareket sonucu neden olunan netice, münhasıran failin kişisel ve ailevi durumu bakımından, artık bir cezanın hükmedilmesini gereksiz kılacak derecede mağdur olmasına yol açmışsa ceza verilmez; bilinçli taksir halinde verilecek ceza yarıdan altıda bire kadar indirilebilir.

Kamu davası sonucunda suçu sabit görülen sanıklar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun aşağıdaki maddelerine göre hüküm verilir.

Taksirle öldürme (madde 85)

- (1) Taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
- (2) Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Taksirle yaralama (madde 89)

Maddenin 1. Fıkrasında "Taksirle başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır" denmektedir. Diğer fıkralarında yaralanmanın niteliğine göre hapis cezasının artırıldığı miktarlar açıklanmıştır. 5. Fıkra ise "bilinçli taksir hâli hariç olmak üzere, bu maddenin kapsamına giren suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlıdır" açıklaması yer almaktadır.

TCK'da, taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezasının, uzun süreli de olsa adli para cezasına çevrilebileceği ancak bu hükmün bilinçli taksir halinde uygulanmayacağı belirtilmiştir (madde50/4).

5.1. Bilinçli Taksir Kavramı ve Önemi

Yeni ceza yasasındaki tanımlara göre, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davra-

nışın suçun neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesi halinde taksir, kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır. Yani her iki kavram arasındaki temel fark neticenin öngörülmemesi veya öngörülmesidir.

Taksir ve Bilinçli Taksire Örnekler :

Tipik örnekler trafik kazalarından verilebilir. Şehir içinde hız sınırını aşmaksızın, kurallara uygun araç kullanan sürücünün, aracın ön lastiğinin patlaması sonucu kaldırıma çıkıp bir yayaya çarpması biçiminde gerçekleşen olayda taksir söz konusudur. Yani sürücünün araç lastiklerinin yıpranmışlığını kontrol etmemesi, yenisiyle değiştirmemesi gibi bir dikkatsizliği, özensizliği söz konusudur. Sürücü böyle bir kaza yapacağını öngörmemiştir. Şayet sürücü, alkol almış, şehir içinde 100-120 km/saat hızla araç kullanmış ve benzer bir kazayı yapmış ise böyle bir olayda bilinçli taksir vardır. Zira bu koşullarda araç kullanan akliselim sahibi bir insan kaza yapacağını öngörür.

İnşaat sektöründeki uygulamalardan şöyle bir örnek verilebilir :

Bir şantiye şefi, kendini tutamayan, yumuşak toprak zeminde şevsiz açılmış, örneğin 3.00 m. derinlikteki kanalizasyon kazısı kenarlarına iksa tertibatı yaptırmış ancak yapılan iksadaki hatalı bir imalat nedeniyle (örneğin kullanılan ahşap elemanların boyut, dayanım bakımından yetersizliği gibi) iksa, kazı kenarının göçmesine engel olamamış işçiler göçük altında kalmışlardır. Böyle bir olayda taksir söz konusudur. Yani şantiye şefi gerekli önlemleri almamış, bir göçük olabileceğini öngörmemektedir. Şayet bu şantiye şefi aynı kanalda iksa tertibatı yaptırmadan işçileri çalıştırmış ve işçiler göçük altında kalmış olsalardı bilinçli taksir söz konusu olurdu. Zira, kendini tutamayan, yumuşak toprak zeminde şevsiz açılmış 3.00 m. derinlikteki kanal kenarının göçebileceği, kanal içinde çalışan işçilerin göçük altında kalabileceği öngörülen bir durumdur.

Bilinçli Taksirin Cezaî Yaptırım Bakımından Önemi

Yukarıda açıklanan TCK maddelerinden anlaşılacağı gibi bilinçli taksir halinde verilecek hapis cezası üçte birinden yarısına kadar artırılabilir. Taksirle öldürme suçunda fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan 15 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Yukarıda verilen kanal kazısı kenarının göçmesi örneğinde şayet bilinçli taksir varsa ve olayda birden fazla işçi ölmüş ya da bir ölüm ve bunun yanı sıra yaralanan işçi veya işçiler varsa mahkeme, olayın - sanığın niteliğine ve kusur durumuna göre (bu koşullar olumsuzsa) hapis cezasını üst sınırdan uygulayabilir. Yani sanığa 15 yıl hapis cezası verebilir. Bilinçli taksir olduğu için bu hapis cezası yarısına kadar artırılabilir ve sonuç olarak sanık 22.5 yıl hapis cezasına mahkum olabilir. Bilinçli taksir olduğu için, yukarıda açıklandığı gibi bu hapis cezasının para cezasına çevrilmesi de mümkün değildir. Bu yaptırım göz ardı edilemeyecek önemde olup genç bir mühendisin tüm yaşamını karartacak niteliktedir.

5.2. Kamu Davasının Açılması ve Dava Süreciyle İlgili Özet Bilgiler

Bu bölümde, yaşanan bir iş kazası sonunda başlayan adli süreç, kamu davasının açılması, dava sürecindeki önemli aşamalar ve meslektaşlarımızın bilmesinde yarar görülen önemli hususlar, Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Kanunu'ndaki esaslar çerçevesinde ve özet bilgiler halinde açıklanmaya çalışılmıştır.

İşlenen bir suç nedeniyle sadece suçtan zarar gören kişinin değil, aynı zamanda tüm toplumun mağduriyeti söz konusudur. Bu nedenle ceza davaları toplumun yani kamunun temsilcisi olarak Cumhuriyet Savcısı tarafından takip edilir ve "kamu davası" olarak adlandırılır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda soruşturma kavramı "Kanun'a göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evre"; şüpheli kavramı "soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişi"; kovuşturma kavramı "iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre" sanık kavramı "kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunan kişi" olarak tanımlanmıştır (madde 2).

5.2.1. Soruşturma Evresi

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uyarınca işverenlerin iş kazasını, o yer yetki-

li kolluk kuvvetlerine derhal bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır (madde13). Bu yapılmaya da, Cumhuriyet Savcısı, ihbar veya başka bir suretle olayı öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere soruşturmayı başlatır. Gerçeğin araştırılması için emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle şüphelinin (veya şüphelilerin) lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almak ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür. Olay mahallinde yapılan inceleme ve tespitler tutanağa bağlanır. Savcı soruşturma evresinde gerek görüyorsa bilir-kişi incelemesi de yaptırabilir.

5.2.2. İddianamenin Hazırlanması ve Mahkemeye Sunulması

Kamu davası Cumhuriyet savcısı tarafından açılır. Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa savcı bir iddianame hazırlar. İddianame görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenir. İş kazalarında, birden fazla ölüm veya bir ölüm ve bir yada daha fazla yaralanma meydana gelmişse verilecek hapis cezasının üst sınırı 10 yılı aştığı için dava Ağır Ceza Mahkemesi'nde açılır. 2 yıl ve daha az ceza gerektiren davalar Sulh Ceza Mahkemesi'nde, diğer davalar Asliye Ceza Mahkemesi'nde açılır. İddianamede şüphelinin (veya şüphelilerin) ve suçtan zarar görenlerin varsa müdafilerinin kimlikleri, yüklenen suç ve ilgili kanun maddeleri, suçu oluşturan olaylar mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır. Şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür. İddianamenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla TCK'da öngörülen cezalardan hangisine hükmedilmesinin istendiği belirtilir.

5.2.2. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı (Takipsizlik Kararı)

Savcı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi halinde kovuşturmaya (yargılamaya) yer olmadığına karar verir (takipsizlik kararı). Ayrıca taksirle yaralama suçlarında soruşturma ve kovuşturma, suçtan zarar görenin şikayetçi olması koşuluna bağlıdır. Bu nedenle, bilinçli taksir hali hariç olmak üzere suçtan zarar gören kişi davacı olmadığı takdirde kamu davası açılmaz. Eski ceza yasasında olayda zarar gören kişinin 10 günden az geçici işgöremez durumda kalması (yani 10 günden az rapor alması) halinde kamu davasının açılması zarar gören kişinin şikayetçi olmasına bağlı idi. Diğer yaralanmalarda şikayete bağlı olmaksızın kamu davası açılıyordu.

5.2.3. Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği

Türk Ceza Kanunu'nun 20. maddesinde "Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz. Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımını uygulanamaz. Ancak suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır" hükmü yer almaktadır. İş kazalarıyla ilgili tazminat davaları tüzel kişilik (örneğin işveren inşaat firması) ya da olayda herhangi bir kişisel kusuru bulunmasa dahi işveren kişi aleyhine açılabilir. Oysa ceza davaları farklıdır. Şantiyede şantiye şefinin, saha mühendisinin ya da bir başka şantiye görevlisinin kusurundan kaynaklanan bir iş kazası nedeniyle, olayda kusuru bulunmayan işveren aleyhine kamu davası açılması söz konusu değildir. Ceza yasamızdaki bu madde uyarınca tüzel kişiler hakkında da kamu davası açılmamaktadır. Örneğin bir yurttaş, belediyenin açtığı bir çukura düşerek yaralanmış veya yaşamını yitirmişse bu olayla ilgili kamu davası belediye aleyhine değil, belediyenin o çukurla ilgili önlemleri alma yükümlülüğünü taşıyan elemanı veya elemanları aleyhine açılır.

5.2.4. Uzlaşma

Ceza yasasının getirdiği yeni uygulamalardan biri de uzlaşmadır. Özet olarak bu kavram ile amaçlanan, şüpheli ile mağdurun veya suçtan zarar görenin uzlaştırılması ve kamu davasının açılmasıdır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı suçlar, taksirle yaralama suçları için uzlaştırma girişiminde bulunulacağı yasa da belirtilmiştir (madde 253). Dolayısıyla yaralanma ile sonuçlanan iş kazalarında Cumhuriyet Savcısı'nın tarafların uzlaştırılması doğrultusunda girişimi ve yürüttüğü bir süreç söz konusu olmakta, uzlaşma sağlandığı takdirde kamu davası açılmamaktadır.

5.2.5. Tutuklama

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebileceği belirtilmiştir (madde100). Yasada, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması, delilleri yok etme gizleme veya değiştirme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapma hususlarında kuvvetli şüphe bulunması tutuklama nedenleri arasında sayılmıştır. Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re'sen mahkemece karar verilir.

Eski ceza yasasının yürürlükte olduğu dönemde inşaat iş kazaları nedeniyle tutuklamaya çok ender rastlanmaktaydı. Yeni yasa uyarınca, iş kazalarında bilinçli taksirin bulunmasına bağlı olarak ağır hapis cezasının gündeme gelmesi, tutuklama kararlarına daha sık rastlanabileceğini göstermektedir.

5.2.6. Davanın Açılması

Cumhuriyet savcısı tarafından mahkemeye sunulan iddianame ve ekindeki soruşturma belgeleri mahkemece incelenir. Yasal açıdan bir hata veya eksiklik varsa hazırlayan savcıya iade edilir, yoksa kabul edilir ve dava açılmış olur, kovuşturma evresi başlar. Mahkeme bir duruşma günü ve saati tespit eder ve duruşmada hazır bulunması gereken kişileri çağırır. İddianame çağrı kağıdıyla birlikte sanığa (veya sanıklara) tebliğ olunur.

5.2.7. Kamu Davasına Katılma, Katılan (Müdahil) Kavramı

İş kazası sonucu mağdur olanlar, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler, kovuşturma (yargılama) evresinin her aşamasında, hüküm verilinceye kadar şikayetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler. Katılma, kamu davasının açılmasından sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle olur. Mahkeme, Cumhuriyet savcısının, sanığın (veya avukatının) dinlenmesinden sonra katılma isteminin uygun olup olmadığına karar verir. İstemi uygun bulunan kişi veya kişiler, katılan (müdahil) sıfatıyla duruşmalara söz sahibi olarak katılır.

5.2.8. Bilirkişi İncelemesi

Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin görüşünün alınmasına mahkemece re'sen, Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanuni temsilcinin istemi üzerine karar verilebilir. Bilirkişi atanması ve gerekçe gösterilerek sayısının birden çok olarak saptanması, mahkemeye aittir. Olayın niteliğine göre bilirkişiyeye olay mahallinde keşif yaptırılabilir gibi sadece dosya üzerinde inceleme yaparak raporunu düzenlemesi istenebilir.

Bilirkişiler, il adli yargı adalet komisyonları tarafından her yıl düzenlenen bir listede yer alan gerçek veya tüzel kişiler arasından seçilirler. Atama kararında, gerekçesi de gösterilmek suretiyle, belirtilen listelere girmeyenler arasından da bilirkişi seçilebilir. Bilirkişiyeye raporunu sunması için işin niteliğine göre uygun bir süre verilir. Bu süre üç ayı geçemez. Özel nedenlerle süre en çok üç ay daha uzatılabilir.

Bilirkişi incelemeleri tamamlandığında, yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için istemde bulunabilmelerini sağlamak üzere Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafiiye veya kanuni temsilciye süre verilir. İtirazlar mahkemece uygun bulunursa, başka bilirkişi görevlendirilir, gerekirse aynı bilirkişiden ek rapor istenebilir. Mahkeme karar için bir kanaate varıncaya kadar süreç bu şekilde devam eder. Eski ceza yasasında kusur 8 paydasına göre dağılmaktaydı. Yeni yasada şüpheli veya sanık "asli kusurlu" veya "tali kusurlu" olarak değerlendirilmektedir.

5.2.9. Mahkeme Kararı ve Yargıtay (Temyiz) Evresi

Kovuşturma (yargılama) evresinde mahkeme, olaydaki kusur durumu hakkında kesin bir kanaate

varınca dava karara bağlanır. Kusurlu bulunanlar hakkında kusur durumuna ve olayın niteliğine göre TCK madde 85 veya 89'da öngörülen hapis cezasına hükümlenir. Yasada, hapis cezasının alt ve üst sınırları belirtilmiş olup verilecek cezanın miktarı, yaşanan olayın, kusurun, yargılanan sanığın niteliğine vb. faktörlere bağlı olarak mahkemece takdir edilir.

Temyiz istemi, hükmün açıklanmasından itibaren yedi gün içinde hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya bir beyanda bulunulması suretiyle yapılır; beyan tutanağa geçirilir ve tutanak hakime onaylatılır. Süresi içinde yapılan temyiz başvurusu, hükmün kesinleşmesini engeller. Yargıtay, mahkeme kararını hukuka uygun bulursa onaylar ve hüküm kesinleşmiş olur. Mahkeme kararında hukuka aykırılık varsa Yargıtay bu kararı bozar. Bozma sebepleri ilamda ayrı ayrı gösterilir. Dosya mahkemeye geri gönderilir ve yargılamanın, bozma gerekçeleri doğrultusunda yeniden yapılması istenir.

6. Sonuç ve Öneriler

İnşaat işverenlerinin, inşaat uygulamalarında sorumluluk üstlenen teknik elemanların öncelikle dikkat etmeleri gereken husus iş kazalarının insancıl yönüdür. Bu konudaki çabalar her şeyden önce yaşamını sürdürmek mücadelesi veren çalışanın can güvenliğini sağlama amacına yönelik olmalıdır. Birinci derecede önem taşıyan bu insancıl faktörün yanı sıra iş kazaları sonucu karşılaşılan yaptırımlar göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bildiri konusu dışında kalan tazminat davalarındaki parasal tutarlar, bir kişinin ölümüyle sonuçlanan iş kazalarında 1-1,5 milyon TL. mertebesine ulaşabilmektedir. Yukarıda özet bilgilerle açıklanmaya çalışılan cezai yaptırımların, yeni ceza yasasında önemli ölçüde ağırlaştırılmış olduğu görülmektedir.

Bu konuda her şeyden önce yükümlülüklerin bilincinde olmak, iş güvenliği mevzuatında yer alan tüm güvenlik önlemlerinin eksiksiz uygulanmasına özen göstermek gerekmektedir. Özellikle bilinçli taksir kapsamına girebilecek hatalı uygulamalardan ve ihmallerden kaçınmak büyük önem taşımaktadır. Yukarıda açıklandığı gibi çok açık ve önemli bir ihmal sonucu meydana gelen iş kazasında birden fazla ölüm veya bir ölümün yanı sıra bir veya birkaç yaralanma olmuşsa, bilinçli taksir kapsamına giren asli kusurlu sanık 22,5 yıl hapis cezasına mahkum olabilmektedir. Öte yandan bilinçli taksir kapsamına giren suçlarda verilen hapis cezaları idari para cezasına çevrilmemektedir. Dolayısıyla, ayrıntıları ilgili paragrafta açıklanan tutuklama durumu söz konusu olabilmektedir.

Soruşturma evresindeki tespitler, açılacak davanın süreci ve sonucu bakımından önem taşımaktadır. Yaşanan bazı olaylarda ve özellikle mahalli karakol elemanlarının olay yerindeki inceleme ve tespitlerinde sonradan telafisi güç eksiklik ve hatalara rastlanmıştır. Şantiye sorumlularının özellikle olay yeri incelemelerinde dikkatli olmaları, lehteki delillerin tutanaklara geçirilmesini sağlamaları gerekmektedir.

Dava sürecindeki bilirkişi raporları mahkeme kararına dayanak oluşturmaktadır. Bilirkişi incelemelerinde de zaman zaman hatalı kanaatlere rastlanmaktadır. Bu nedenle bilirkişilerin konunun uzmanları arasından seçilmesine özen göstermek, bu doğrultuda yasal hak kullanılarak mahkemeden talepte bulunmak gerekmektedir.

Kaynaklar

Akın, L. (2001), İş Kazasından Doğan Maddi Tazminat. Yetkin Yayınları, Ankara.

Baycık, G. (2007), İnşaat İşyerlerinde İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri ve Sorumluluğu. İş Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İnşaat Mühendisleri Odası, Ankara, s. 41-62.

Canıklıoğlu, N. (2004), İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Önlemleri Alma Yükümlülüğü. Meslek Hastalıkları ve İş Kazaları Sempozyumu, Türk Harp – İş Sendikası Eğitim Yayınları, İstanbul, s. 47-52

Gürcanlı, G. E. (2007), İnşaat Şantiyelerinde Bulanık Kümeler Yardımıyla İş Güvenliği Risk Analizi Yöntemi, Doktora Tezi, İTÜ.

İş Güvenliği Mevzuatı (www.calisma.gov.tr)

Müngen, U. (1993) Türkiye'de İnşaat İş Kazalarının Analizi ve İş Güvenliği Sorunu, Doktora Tezi, İTÜ.

Müngen, U. (2008) İş Güvenliği Ders notu, İTÜ İnşaat Fakültesi.